

РОЗДІЛ І.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Тікельна В.С.

докт. пед. наук, професор

ІПФ, Криворізький ДПУ

ПРО ДЕЯКІ ВАЖЛИВІ ПЕДАГОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПРАЦІ

Учитель праці, як будь-який вчитель, є організатором освітнянського середовища, який контролює його взаємозв'язок з кожним учнем. Реалізуючи основну мету і конкретні завдання, що поставлені суспільством і освітою перед школою він організує не тільки навчально-пізнавальну діяльність з праці, але й активну позааурочну суспільно-корисну роботу. Це положення всім викладачам праці знайоме, але, на жаль, одне з головних завдань трудового виховання – виховання любові до праці та відповідального ставлення до неї вирішується незадовільно.

Крім того, учитель праці має завжди пам'ятати, що безпосередньо з організацією трудової діяльності учнів має бути тісно пов'язані: увага до стану здоров'я кожного учня; розвиток його художньо-естетичних почуттів; формування моральних якостей особистості; виховання національної гідності і тале ін. Безумовно, що значна увага має приділятися предмету, що викладає вчитель технічної або обслуговуючої праці, але, разом з тим, існує поняття „трада продуктивної діяльності”, яка означає єдність трьох передумов, що забезпечують успішність діяльності педагога. Ця єдність відображається в такій формулі: „кваліфікація – компетентність – креативність” (2, с. 600). Названі складові „формули”, її компоненти – це певні сходинки роз-

витку професійного становлення вчителя

Перша сходинка - „кваліфікація“, яка характеризує вчителя праці як суб'єкта-носія певної галузі знань, що мають засвоїти учні, а також уміння, які потрібно у них сформувати у школярів. Друга професійна сходинка - компетентність. Вона характеризує вміння вчителя результативно працювати, уміти досягати поставлену дидактичну і виховну мету, тобто володіти змістом, формами, методами і засобами навчання і виховання. Третя професійна сходинка - креативність - характеризує вчителя праці як особистість і, насамперед, творчий характер його діяльності.

А.В.Хуторський звертає увагу на „три кита сучасної дидактики“ і відносить до них природовідповідність навчання, особистісно-орієнтований підхід до навчання учнів та творчу продуктивність навчання. Природовідповідність у викладанні має орієнтувати педагога на пошук опори в самому учні, в його „індивідуальних здібностях і особливостях, що зумовлені різними факторами - від природжених задатків до впливу оточуючого середовища“ (3, с. 7).

Як відомо, особистісно-орієнтований підхід передбачає підвищення ролі самого учня у навчанні, його діяльну спрямованість. Всі компоненти навчання мають розглядатися з точки зору врахування інтересів і нахилів учнів. Необхідно надати можливість самому учню реалізувати „власну індивідуальну траєкторію“ вивчення будь-якого навчального курсу, зокрема „Трудового навчання“. „Особистісна орієнтація, - зауважує А.В.Хуторський, - у даному випадку спрямована не на учня, а виходить з нього самого“ (3, с.7).

Учений підкреслює, що людина саме через освіту входить в оточуючий її світ. В освіті в учня формуються світоглядні позиції і реалізується його особистісний потенціал. Саме тому: „Індивідуальна траєкторія його освіти представляє систему відношень із природою, культурою, космосом, самим собою“ (3, с. 36) Людина начебто уселяється в оточуючий її світ через зміст освіти та навчання і повинна оволодіти способами діяльності в різних сферах життя.

Учений робить висновок, що місія навчання: забезпечити зміни і розвиток людей. Проте ці зміни мають орієнтуватися на загально-

людські цінності.

Він відмічає: „По відношенню до освіти діяльність учня тотожна діяльності вчителя і школи в цілому, школа – суспільству, суспільство – світу, світ – Всесвіту. Таким чином, зміни окремої людини відповідають змінам всього Всесвіту” (З, с. 36). Серед функцій, що реалізує вчитель (учитель праці не є виключенням), є і така: поспійний розвиток (тобто кількісні та якісні зміни) творчих здібностей школярів. Таким чином, зміни окремої людини мають відбуватися відповідно до змін всього Всесвіту: така глобальна сутність освіти.

Досить цікаво А.В.Хуторський стверджує: „Освіта не стільки „замовлення” соціуму, скільки місія людини у Всесвіті” (З, с. 37).

Ще однією цікавою пам'яткою для вчителя праці має бути усвідомлення наступних положень філософії освіти:

- будь-яка людина має бути рівновеликою Всесвіту
  - призначення людини – уселення у свій світ;
  - уселення людини у світ (що зазначено вище) відбувається завдяки власній продуктивній діяльності;
  - не тільки цілеспрямоване навчання, але й власна активна діяльність у певній сфері, дозволяє людині пізнавати оточуючий її світ і уселятися в нього;
  - зв'язок людини зі світом відбувається в загальних сферах, до яких відносяться: біосфера – сфера живого; ноосфера – сфера розуму; пневмосфера, яка за думкою П.А.Флоринського, є сферою духу (з появою телекомунікацій та Інтернет-ресурсів з'явилась сфера інформації, або, так звана, інфосфера).
- Не можна не оцінити визначення і характеристики освіти, які дає А.В.Хуторський, зокрема він стверджує:
- освіта – це пошук нового, вільне відкриття світу;
  - освіта – це не тільки вивчення новими поколіннями вже відомого людству;
  - освіта – процес відкриття, що направлений на здійснення особистістю невідомих людству речей, явищ, процесів, фактів тощо;
  - пізнання світу має спиратися на вже відомі теоретичні основи і практичні засади, але це не кінцева мета (кінцевою метою освіти є не

вивчення цього фундаменту знань і досвіду, а творення нового);

— освіта — це процес „творіння, а не привласнення“ (З, с. 38);

— сутність творчості міститься у самій природі існування і не може бути пов'язаною із „замкнутою системою буття людини“; філософи пов'язують творчість, творчу діяльність людини із „продовженням акту божественного творіння“ світу;

— творча діяльність людини, відмічає науковець, посиляючись на Н.А.Бердяєва, це її „вихід із себе“ і відбувається кожною особистістю індивідуально;

— творча діяльність, що здійснює кожна окрема особа має „загальнолюдський, космічний характер“ (З, с. 38).

Цікавою пам'яткою є і таке філософське положення: через освіту людини відбувається зв'язок усіх часів, тобто „воскресаючи“ минуле, людина творить: майбутнє. Кожна людина має стати активним учасником культурно-історичних процесів, що відбуваються в світі, але можливо це робити тільки через персональну діяльність. Сучасна діяльність людей конструє зв'язок минулого і майбутнього.

Учитель праці володіє значними можливостями щодо передачі людського досвіду з використання способів трудової технічної і обслуговуючої діяльності. Проте, враховуючи зазначене вище, його завданнями є не тільки передача цього досвіду, але й розвиток потреби творити щось власне, оригінальне, тобто не тільки відтворювати відомі засоби діяльності, але й створювати нове, що збагачує досвід людства, спрямовує його на розвиток майбутнього людей.

Одним з філософських положень, про яке також має пам'ятати вчитель праці, є розуміння того, що процеси пізнання і творення відносяться не тільки до зовнішнього, але й до внутрішнього світу учня. У процесі навчання кожний учень більш успішно виявляє себе в тих видах діяльності, які притаманні його індивідуальності.

Виявлено і доведено: творчість людини виникає і розвивається тільки за умови допущення свободи діяльності. Як зауважував Н.А.Бердяєв: „Творчість менш всього передбачає поглиблення в себе, вона завжди є „виходом“ із себе“ (З, с. 39).

У сучасній філософії освіти підкреслюється, що основою буття

є особистість. Саме тому у змісті освіти має бути присутнім особистісний компонент, тобто зміст освіти створює особисто людина. Пізнання змісту кожного окремого предмета (технічна і обслуговуюча праця не є виключенням) сприяє розширенню загального інтелекту, особистісних інтересів з урахуванням індивідуальних потреб.

Одночасно вчитель повинен уміти спрямовувати зацікавленість учнів на глобальні проблеми людства. Зокрема використовувати можливості предмета на розв'язання завдань екологічного виховання. Відомо, що сучасне соціальне і природне оточення впливає на здоров'я учнів і студентів. Дослідники проблем екології здоров'я (О. Балакірева, Ю.Галустян, Р.Левін, О.Артюх та ін.) відзначають, що „основні джерела загрози, які походять від природної складової, пов'язані із забрудненням повітря, ґрунтів” (1, с. 11). Зміни у природі відбуваються внаслідок людської діяльності і саме до різних видів діяльності готує вчитель праці учнів. Необхідно вчителю пам'ятати, що школярів значно більше переконують факти, які негативно впливають на здоров'я людей. Учителю праці має інформувати учнів про те, що завдяки правильному трудовому вихованню учні мають сприяти очищенню повітря, і знати, що обробка металевих виробів, різьблення по деревині, відходи пряжі, тирса, ошурки забруднюють повітря.

Вони відзначають: „Відомо, що забрудненість повітря, є причиною 5 – 6% смертельних випадків. Від неякісної питної води щоденно вмирає близько 6000 осіб” (1, с. 11).

Учні мають знати і про причини негативних явищ глобального характеру. У 1985 році виявлена надарктична аномалія – „озонова дірка”. Її поява пов'язана з руйнуванням озонового шару атмосфери Землі. Саме цей шар захищає людей від ультрафіолетового опромінення. У 2000 році ця „озонова дірка” сягнула 29,18 млн. кв. км. Наслідком появи цієї „дірки” є „бухливе зростання” онкологічних хвороб, збільшення лісових пожеж, танення льодовиків, поява і розповсюдження нових вірусів. Все частіше спостерігаються кліматичні аномалії.

Глобальне потепління сприяло появі жорстоких штормів, сильних опадів, що призводять до повені, значної спеки в різних країнах. Протягом 10 років (1992 – 2002 рр.) була зафіксована температура,

яка виявилася „найтеплішою“ у Північній півкулі за останні 1000 років. Саме ці зміни в природі викликають кліматичні катастрофи.

Дослідники посилаються на праці І.Карого, який відмінив такі фактори:

- за 30 років (з початку 70-их років ХХ століття) лісні угіддя світу скоротилися на 12%;
- 16 млн. га лісів щорічно втрачаються;
- живих істот на планеті за цей же час поменшало у середньому на 30% (у том числі, у світовому океані на 33%, у прісних водоймищах на 55%) (1, с. 12).

Названі зміни є прямим наслідком забруднення води, землі, повітря. Можна зробити ще один висновок: довкілля Землі стає все більше несприятливим для здоров'я людей. Учитель праці має пояснювати учням, яке важливе значення для збереження здоров'я людей (зскрема, молодій людині) має спілкування з “природною флорою і фауною”. Саме це положення є важливим для усвідомлення молоді людиною значення діяльності по збереженню оточуючого природного середовища. Доведено, що там, де бідна рослинність, зростають витрати психічної енергії людини, її психічна адаптація обмежується, звужуються можливості відновлення здоров'я, які більш успішно реалізуються за умови “тсного спілкування” з природою, підвищується хронічна втома тощо.

Педагогам необхідно пам'ятати, що там, де немає необхідного соціального захисту населення, страждає, насамперед, молодь. Стан здоров'я молоді в Україні, за даними дослідників, розглядається не як суто медична проблема, а як явище, на яке впливає багато чинників. Навіть існує висновок, що медичні чинники на стан здоров'я впливають значно менше, ніж інші.

Дослідження названої проблеми показало, що стан здоров'я людини залежить приблизно від: спадковості – на 20%; соціоекологічного середовища – на 20%; стану системи охорони здоров'я – на 10%; способу життя – на 50% (1, с. 15).

Сьогодні у високорозвинених країнах впроваджується проект “Формування здорового способу життя”. Відомо також, що у сучасній

світоглядній системі цінностей людини пріоритетним визначено здоровий спосіб життя. Як підкреслюють дослідники даної проблеми, розроблена теорія формування здорового способу життя (ФЗСЖ) ґрунтується на певних основних ідеях, що в комплексі складають ідеологію даної теорії:

1. Пріоритетність цінності здоров'я.

2. Розуміння здоров'я не тільки як стану відсутності хвороб або фізичних вад, але й як стану "повного благополуччя".

3. Цілісне розуміння здоров'я як феномена, що невід'ємно поєднує чотири складових: фізичну, психічну, соціальну і духовну.

4. За здоров'я людини відповідає суспільство і держава, але, насамперед, відповідає за стан власного здоров'я сама людина.

Саме такі світоглядні ідеї повинні виховувати і розвивати вчителі, зокрема, вчитель праці. Таким чином: "Сучасна наука розглядає здоров'я людини як складний феномен глобального значення, котрий містить філософський, соціальний, економічний, біологічний, медичний аспекти й виступає як об'єкт споживання, внесення капіталу, індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, яке знаходиться у постійній взаємодії з навколишнім середовищем, що, у свою чергу, весь час змінюється" (1, с. 16). На нашу думку, це досить складне визначення і скоріше є певною характеристикою поняття "процес формування здорового способу життя". Існує багато визначень поняття "здоров'я" і, з нашої точки зору, найбільш чітко сформульовано в преамбулі Статуту ВООЗ (1948 р.), в якому зазначено: "Здоров'я — це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад".

Не можна не погодитися з думкою В.А.Хутерського "Продуктивність освіти відображається як з особистісному "приросту" учня, так і в його загальнокультурному внеску" (3, с. 44). Тобто досить важливим стає відкритість учня у майбутнє, уміння діяти у невідомій ситуації, готовність людини (у випадку життєвої необхідності) здобувати нову професію, наявність можливості переходити в нові форми діяльності і таке інше.

Не викликає сумніву, що вже у шкільному віці в різних видах

діяльності (пізнавальна, трудова, ігрова, пошукова, спортивна) найго-
лознішим є формування в учнів здорового способу життя. Крім того,
вчителю праці необхідно пам'ятати, які значні можливості закладені
в предмет "Трудове навчання" щодо формування в учнів здорового
способу життя

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Здоров'я та поведінкові орієнтації української молоді: соціоло-
гічний вибір (за результатами національного соціологічного опитування
підлітків та молоді 10-22 років) / За загал. редакцією О.О.Яременка. — К.:
Український інститут соціальних досліджень, 2005. — 256 с.
2. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Составитель
Е.С. Рапацевич. — Мн.: Современное слово, 2005. — 720 с.
3. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. —
С.-П.: Питер, 2001. — 544 с.

Сушенцева Л.Л.

*Зав. лабораторією загальнотехнічної підготовки
Інституту професійно-технічної освіти АПН України*

ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Реформаційні процеси, що відбуваються
в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу та пере-
ходу України до нових економічних відносин, викликали потребу у
підготовці конкурентоспроможних на ринку праці робітників. Тому
основним завданням професійно-технічних навчальних закладів є
формування особистості молодого робітника, коли оволодіння про-
фесією, професійною майстерністю одночасно є і метою і засобом її